

87. 18. Yüzyıl Rusya'sında Reform Hareketleri Ekseninde Dil Reformu¹**İsmail SERDAR²**

APA: Serdar, İ. (2023). 18. Yüzyıl Rusya'sında Reform Hareketleri Ekseninde Dil Reformu. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (37), 1365-1376. DOI: 10.29000/rumelide.1406075.

Öz

18. yüzyıl, Rusya tarihinde reformlar ve Batılılaşma dönemidir. Çar I. Petro (Büyük Petro) döneminde eğitim, ordu, donanma, teknik, sanat, kültür gibi birçok alanda reformlar gerçekleşmiş ve bunlar yüzyıl boyunca Çarın haleflerince de devam ettirilmiştir. Bu reform hareketlerinin temel amacı Rusya'nın Avrupa karşısındaki açığını kapatmak ve böylece gelişmiş, güçlü ve eğitilmiş bir Rusya var etmektir. Bu reformlardan biri de Rus ortografi – dil reformudur. Rusya, imlâ reformu ve dil planlaması konusunda zengin bir tarihe sahiptir. Rus dil tarihi üzerine yapılan araştırmalarda görülmektedir ki, iki temel dil/yazı reformu vardır: 18. yüzyıl başında I. Petro ve 20. yüzyıl başında Bolşevik Devrimi döneminde gerçekleşen reformlar. 10. yüzyılda Rusların Hristiyanlığa geçişiyle birlikte yazılı dil ortaya çıkmış ve Yunan misyoner azizler Kiril ve Methodius, Slavlara, hem Ortodoks inancını ve ritüellerini öğretmiş hem de dinî metinlerin Slavcaya tercümesi için Yunan alfabesine benzer bir alfabe yaratmıştır. Rusya'nın bugün de kullandığı Kiril alfabesi, ilk dönemlerden bu yana Slav dünyasının karakteristik bir özelliği olmuştur. Nitekim Rus yazı sisteminin olgunlaşması, Rus kimliğinin olgunlaşmasıyla paralellik gösterir. Ancak zamanla bu dinî alfabe Rusya'nın ihtiyaçlarını karşılamaktan uzak kalınca konuşma diliyle yazı dili arasındaki ayırım gittikçe artmıştır. Bu da Rusya'nın eğitim, kültür ve ticaret gibi birçok alanda aleyhine bir durum yaratmıştır. 18. yüzyıla gelindiğinde Büyük Petro, artık zaruri bir gereklilik olan dil ve alfabe reformuna girişir. Çalışmamızda Rusya'nın 18. yüzyıldaki dil reformu kapsamındaki faaliyetleri, alfabedeki değişiklikler ve edebiyata yansımaları da irdelenerek incelenmiştir. Bu çerçevede Kiril alfabesinin tarihçesi, harflerdeki değişiklikler örnekleriyle ve reformun yapılmasındaki motivasyon irdelenerek Rus ortografisinin değişimine ışık tutulmuştur. Çalışmamız özellikle I. Petro döneminde gerçekleşen dil reformu ile sınırlandırılmış olup, 20. yüzyıldaki Sovyet dil reformunu içermemektedir.

Anahtar Kelimeler: 18. Yüzyıl Rusya'sı, Reform, Dil Reformu, Ortografi

¹ Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmalarını CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %3

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 18.08.2023-**Kabul Tarihi:** 20.12.2023-**Yayın Tarihi:** 21.12.2023; **DOI:** 10.29000/rumelide.1406075

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

² Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü / Dr., Ankara Hacı Bayram Veli University, Faculty of Literature, Department of Russian Language and Literature (Ankara-Türkiye), i.serdar.35@hotmail.com, **ORCID ID:** 0000-0002-5015-6666, **ROR ID:** https://ror.org/05mskc574, **ISNI:** 0000 0004 7221 6011

Adres | **Address**

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Language Reform in 18th Century Russia on the Axis of Reform Movements³

Abstract

The 18th century is a period of reforms and Westernisation in Russian history. During the reign of Tsar Peter I (Peter the Great), reforms were carried out in many fields such as education, army, navy, technique, art and culture, and these reforms were continued by the successors of the Tsar throughout the century. The main purpose of these reform movements was to close Russia's deficit against Europe and thus to create a developed, strong and educated Russia. One of these reforms was the Russian orthography - language reform. Russia has a rich history of orthography reform and language planning. Research on the history of the Russian language shows that there are two main language/ orthography reforms: during the reign of Peter I in the early 18th century and during the Bolshevik Revolution in the early 20th century. In the 10th century, with the conversion of Russians to Christianity, written language emerged and the Greek missionary saints Cyril and Methodius both taught the Slavs the Orthodox faith and rituals and created an alphabet similar to the Greek alphabet for the translation of religious texts into Slavic. The Cyrillic alphabet, which Russia still uses today, has been a characteristic feature of the Slavic world since the early periods. As a matter of fact, the maturation of the Russian writing system parallels the maturation of the Russian identity. However, in time, as this religious alphabet failed to meet the needs of Russia, the distinction between spoken and written language gradually increased. This created a situation to the detriment of Russia in many areas such as education, culture and trade. In the 18th century, Peter the Great embarked on language and alphabet reform, which was a necessity. In our study, Russia's activities within the scope of language reform in the 18th century, changes in the alphabet and its reflection on literature are analysed. In this framework, the history of the Cyrillic alphabet, the changes in the letters with examples and the motivation for the reform are analysed and the change of Russian orthography is shed light on. Our study is limited especially to the language reform during the reign of Peter I and does not include the Soviet language reform in the 20th century.

Keywords: 18th Century Russia, Reformation, Language Reform, Orthography

Giriş

Rus ortografisi, tarihsel olarak Rus dilinin gelişimine paralel olarak gelişmiştir. 18. yüzyılın başına kadar Rus yazısının gelişimi genel olarak kendiliğinden; 18. yüzyılın başından itibaren devlet reformları çerçevesinde gerçekleşmiştir. Bu reformların en önemlileri Rusya'nın devrim ve reform dönemlerinde hayata geçirilmiştir: 1707-1710'daki Büyük Petro reformu ve 1917-1918'deki Sovyet reformu. Ayrıca, bu iki büyük reform arasındaki dönemde 1735, 1738 ve 1758 yıllarında Bilimler Akademisi Rus yazısında üç reform daha gerçekleşmiştir.⁴

³ It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 3

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 18.08.2023-**Acceptance Date:** 20.12.2023-**Publication**

Date: 21.12.2023; **DOI:** 10.29000/rumelide.1406075

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

⁴ (Çevrimiçi) https://www.philol.msu.ru/~rki/alphabet/orph_reforms.html

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

Çalışmamızın esas konusunu oluşturan 18. yüzyıldaki Rus dil reformuna bakmadan önce Rusya'da yazılı dilin ortaya çıkışına ve ortogrofisinin tarihine değinmek gerekmektedir. Petro'dan önce (hükümdarlık dönemi 1682-1725) Rusya, dil planlaması konusunda oldukça az ilerleme kaydetmişti. Rus edebi dilinin tarihi, ilk yazılı kaynakların başladığı 988'e, yani Rusların vaftiz olduğu döneme tarihlenir. Yunan aziz ve misyoner kardeşler Kiril (827- 869) ve Methodius (815-884) 860'lı yıllarda İncil'i eski Kilise Slavcasına tercüme ederek çalışmalarına başlarlar. Yunanca karakterlere dayalı bir Slav alfabesi olan Kiril alfabesini icat ederek günümüzde modern Rusça ve diğer bazı Slav dillerinin alfabelerinin temel formunu oluştururlar. Doğu Slavlarını Hristiyanlaştırdıkları, dinî ve kültürel çabaları için Yunan kardeşlerin adlarına 24 Mayıs Doğu Ortodoksluğu için bayram günü olarak kutlanır. Ayrıca Slavların havarileri anlamına gelen “the Apostles of the Slavs” unvanı verilmiştir.⁵



Resim 1: Ortodoks Kilisesince Aziz Kabul Edilen Misyoner Kiril Ve Methodius Kardeşler⁶ (Святые Кирилл и Мефодий)

Böylelikle Rusların 10. yüzyılda Hristiyanlığa geçişiyle birlikte edebi ve yazılı dil olarak eski Kilise Slavcası kullanılmaya başlar. Bu dönemden itibaren, kabaca iki dillilik olarak tanımlanabilecek diglossia durumu ortaya çıkar. Bu, aynı toplumda işlev gören iki dilin, genellikle biri yazı dili (üst dil) diğeri halk (konuşma) dilinin ortak varlığıdır. Slav coğrafyasında Kilise Slavcası (церковнославянский) kadim Rusya'nın (Древней Руси) kilise, kültür ve resmî dili; eski Rusça ise günlük iletişim dili olarak görev yapmıştır. Buradan hareketle, Kilise Slavcası, eski Kilise Slavcası dilinden oluşturulmuş, Slav Ortodoks inancının sözlü ve yazılı dilidir denebilir. Glagolitsa⁷ olarak da adlandırılan bu kadim dil o günlerden bu yana Bulgaristan, Sırbistan, Polonya, Belarus ve Rusya gibi birçok Slav ülkenin kiliselerinde, ulusal dillerle birlikte kullanılmagelmıştır. Bu halkların dilleri üzerinde Kilise Slavcasının büyük etkisi söz konusudur.

⁵ (Çevrimiçi) <https://www.britannica.com/biography/Saints-Cyril-and-Methodius>

⁶ (Çevrimiçi) https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/22/22Тысячелетие_славянских_апостолов._1885%28p%29Литография_Пашкова%2СМ._ГИМ_ейт3.jpguselang=ru

⁷ Глаголица glagol kelimesinden türemiştir. Günümüzde “fil” anlamına gelen glagol kelimesi, eskiden “söylem, söz” anlamına gelmekteydi.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com

e-mail: editor@rumelide.com,

tel: +90 505 7958124

phone: +90 505 7958124

Günümüz Kiril alfabesindeki harflere benzeyen ancak oldukça dekoratif olan ve çok sayıda üst simge içeren Kilise Slav alfabesi, bazıları birden fazla yazımla temsil edilen 40- 46 arası harf içerir. Bu sayı, bazı seslerin harf olarak kabul edilip edilmemesine bağlı olarak çeşitli dilbilimciler tarafından farklı tanımlanmaktadır. Örneğin *Bolşaya Sovetskaya Slovar*'ın “Kirillitsa” (Кириллица) başlığında net bir sayı verilmemekle birlikte, paylaşılan alfabede 43 harf/sembol görünmektedir.⁸ Yine, *Bolşaya Sovetskaya Slovar* kaynağındaki “Rus alfabesi” (Русский алфавит) başlığında verilen bir başka görselde ise 45 harf/sembol görünmektedir.⁹ Aşağıda paylaştığımız söz konusu görsel, harflerin kökenini ve modern Rusçadaki karşılıklarını göstermesi açısından önemlidir.

Начертания букв современного русского алфавита	Названия букв	Начертания букв кириллицы	Названия букв кириллицы	Начертания букв современного русского алфавита	Названия букв	Начертания букв кириллицы	Названия букв кириллицы
А а	а	А	аз	С с	эс	С	слово
Б б	бэ	Б	буки	Т т	тэ	Т	твердо
В в	вэ	В	веди	У у	у	Оу***	ук
Г г	гэ	Г	глаголь			У**	ук
Д д	дэ	Д	добро			Ѧ**	юс большой
Е е	е	Є***	есть	Ф ф	эф	Ф	Ферт
		Ю**	е йотиrowанное			Ө*	фита
Ё ё	ё	Ъ*	ять	Х х	ха	Х	хер
Ж ж	жэ	Ѣ**	живете	Ц ц	цэ	Ц	цы
З з	зэ	З***	земля	Ч ч	че	У***	червь
		ЗS	зело	Ш ш	ша	Ш	ша
И и	и	И***	иже	Щ щ	ша	Ш***	ща
		І*	и	Ъ*	твёрдый знак	Ъ	ер
		У*	ижица	Ы ы	мягкий знак	Ы, Ы	еры
Й й	и краткое			Ь ь	з обратное	Ь	ерь
К к	ка	К	како	Э э	ю	Ю	ю
Л л	эль	Л	люди	Ю ю	ю	Ѧ**	юс большой йотированный
М м	эм	М	мыслете			А**	юс малый
Н н	эн	Н***	наш	Я я	я	Ѧ**	юс малый йотированный
О о	о	О	оа			Ѧ**	а йотированное
		Ω**	омега			Ѧ**	кси
П п	пэ	П	покои			Ѧ**	пси
Р р	эр	Р	рцы			Ѧ**	от

* Буквы, исключенные из состава русского алфавита реформой 1918 г.
 ** Буквы, исключенные из состава русского алфавита реформой 1711 г.
 *** Буквы кириллицы, у которых изменились начертания в современном русском алфавите

Resim 2: İlk Kiril alfabesi ve sonraki dönemlerdeki değişimleri gösteren karşılaştırma.¹⁰

Sonraki tarihsel süreçte sosyo-kültürel olayların gelişimiyle dilde de ciddi değişiklikler gözlemlenir. Kiev'in Moğollar tarafından fethedilmesinden sonra başkent, Kiev'den kuzeye, Moskova bölgesine taşınır. Özellikle 1326'da Metropolit Peter'in ikametgâh olarak Moskova'yı seçmesiyle Moskova lehçesi lingua franca (ortak dil) haline gelir. Bu dönemde üç Slav ulusu Rusya, Ukrayna ve Belarus'un müstakil dillerinin ortaya çıkışı için de tarihsel koşullar gelişir ve 18. yüzyıla kadar kilise otoritesi altında edebi dil ve kitap baskısı için Slavca kullanılır. Ancak kadim Slavcanın yüzyıllar boyunca süren hegemonyası Rusça'nın gelişimi ve kullanımı üzerinde olumsuz bir etki yaratır. Bu yazıların hiçbir standardizasyonu olmadığından Petro döneminde Kilise Slavcası artık arkaik hale gelmişti. (Cracraft, 2004).

Araştırmacı C. Sylvia Segura Kilise Slavcası hakkında şöyle yazar:

“Burada Kilise Slavcasının hiçbir zaman konuşulan bir dil olmadığını belirtmek önemlidir. Aziz Kiril ve Methodius, aşına oldukları Makedon lehçesini temel alarak ortak Slavca için ilk yazılı araç olarak hizmet edecek Glagolitik alfabeği geliştirdiler (Vlasto, 1986). Onuncu yüzyılda Kiril ve Methodius'un

8 (çevrimiçi) <https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/061/379.htm>

9 (çevrimiçi) <https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/098/239.htm>

10 A.y.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

öğrencileri onu Kiril alfabesine uyarladılar; Kiril alfabesi çoğunlukla Yunan harflerini ve Slav lehçelerine özgü sesler için Glagolitik karakterleri kullanıyordu (Lunt, 2001). Eski Kilise Slavcası, akademisyenlerin Kiril harfleriyle yazılan bu erken yapay dile verdikleri isimdir; geliştiricileri onu Slav lehçelerine dayandırırken, hiçbir zaman gerçek bir konuşma dilini yansıtmadı. Din adamları, İncil'i ve teolojik eserleri Slav dillerine çevirmek için Kilise Slavcasını geliştirdi... Kilise Slavcası, yerel özelliklerle renklendirilse bile Slavcanın konuşulan lehçelerinden çok daha soyut, üstün ve resmî bir sözlüğe sahipti. Kiev Rus merkezi bir bölge olmadığından, farklı yerel gelenekler göze çarpmıyordu, ancak Moskova'nın ortaya çıkışı, merkezi bir standarda olan ihtiyacı açıkça ortaya koydu. Eski Kilise Slavcası, Rus kilisesi Slavcasına dönüşürken, yazy dili, dinî terimleri ekleyerek yalnızca sözlük açısından konuşma dilini etkiledi." (Segura, 2020)

16. yüzyıla kadar kilise, Rusçanın kullanımını sınırlandırdığı için yaygın olarak konuşulan günlük dil olan Rusça ile kilise dili arasındaki ayrım büyür. Nitekim 17. yüzyılın sonuna gelindiğinde Rusya'daki baskın üst dil olan Kilise Slavcası, artık atıl duruma gelmiş bir dinî dil haline gelir. Petro bu durumun neden olduğu çıkmazı fark ederek dil reformuna yönelmiştir. Çar, reformlarıyla Rusya üzerinde silinmez izler bırakmış ve Rusya'yı büyük bir güç haline getirmiş, efsanevi bir hükümdardır. Çarın hırslı kişiliği, reformlara bizzat öncülük etmesinde de etkili olmuştur. Petro'nun reformlarının amacı, yalnızca yeni bir ordu ve yeni bir devlet yönetimi yaratmak değil, aynı zamanda yeni bir sosyo-kültürel Rusya var etmektir. Bu yeniliklerden biri de Petro'nun şahsen ilgilendiği dil ve alfabe reformudur. 1707-1711 Ortografi reformu¹¹ (орфографическая реформа) Rus dili ve yazımı için son derece önemli kilometre taşlarından biri olmuştur.

Petro'nun dil reformundaki temel itkiye bakılacak olursa, kullanılan yazı formunu, Batı dünyasının dil ve alfabe sistemine yakınlaştırma isteğinden doğduğu anlaşılmaktadır. Uyumlu bir Rus edebi dili ve alfabesinin bulunmamasının, Rusya'yı Batılılaşmadan ve modernleşmeden alıkoyduğuna inanarak, Kilise Slavcasının hem Rus dilinin gelişimini hem de Rusya'nın Batıyla entegrasyonunu engellediğini düşünür. Diğer yandan, Rusya'nın yurtdışıyla ticaretin geliştirilmesi için bir dil standardına ulaşma amacı da önemli bir etken olmuştur. Petro öncesi Kiril alfabesinin harfleri, yazılış formları açısından Latin alfabesinin harflerinden çok farklıydı ve birçok dekoratif unsura sahipti; bu da Rusça matbaa baskısını büyük ölçüde zorlaştırıyordu. Aşağıdaki örnekte görüleceği üzere Petro öncesi Kiril yazı tipi, baskıyı oldukça zorlaştıran dekoratif harf ve işaretlerle doludur.



¹¹ Alfabe ve matbaa da dahildir.

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Resim 3: 16. yüzyıl Rusçasından bir illüstrasyon¹²

Reform öncesinde kilise otoritesi altında bulunan Kilise Slavcası Rusya'daki tüm matbaacılık alanını kontrol ediyordu. Dahası, Kilise Slavcasının dinî bir yazın aracı olması, onu çeviri için de uygunsuz kılıyordu. Ayrıca Rusya'nın kağıt ithal etmek zorunda olması pahalıya mâl oluyor ve kitap basımını sınırlıyordu. Bahsedilen nedenlerden dolayı Rusya'da çok az sayıda orijinal eser üretiliyor ve bunlar neredeyse sadece dinî metinlerle sınırlı kalıyordu. 17. yüzyıl başında Kilise Slavcası ile yazılmış yalnızca 100 civarında kitap basılmıştı. Bu tarihte Fransa'da 25.000, Almanya'da 45.000 ve İngiltere'de 10.000 kitap basılmıştı. Sadece bu karşılaştırma bile Rusya'da okuma ve yazın kültürünün Avrupa dilleriyle karşılaştırıldığında geride kalmışlığını ortaya koyan önemli bir göstergedir. (Cracraft, 2004). Bu gerekçelerle Çar Petro, hem Rusya'nın kendi dil standardını oluşturması ve okuma yazma oranının artması, hem de Batıyla entegrasyon için yeni bir dil ve alfabe düzenlemesini zorunluluk addetmişti. Petro'nun ordu, donanma, bürokrasi gibi diğer reformlarında olduğu gibi dil reformunda da örnek alacağı yer belliydi: Batı Avrupa. Bu reformla devlete ait bir bağımsız bir yazın sistemi yaratılacak ve kilisenin dil üzerindeki tahakküm ve denetimini de ortadan kalkacaktı.

Bu kapsamda Petro, 1707'de yeni bir alfabe modeli oluşturma sürecini resmen başlatır. 1707 yılında usta Anton Demey'e yeni bir yazı tipi çalışması yaptırılır. Mühendis Kulenbach da Petro'nun bizzat üzerinde çalıştığı eskizlere dayanarak Rus alfabesinin 33 küçük ve 4 büyük harfinin (A, D, E, T) çizimlerini yapar. Ayrıca, hükümdarın yetkisiyle Moskova matbaasında Rus ustalar Grigori Aleksandrov, Vasili Petrov ve Mihail Efremov da kendi alfabe taslaklarını hazırlar. Tüm bunlarla yetinmeyen Çar, Hollandalı tipograf Jan Tessing'i de Kiril alfabesinin redaksiyonu için görevlendirir. (Jivov, 2009).

Sivil yazı tipine (civil script; гражданский шрифт) dayanan alfabenin son taslağıyla yazılan ilk kitap ***Geometria Slavenski Zemlemeree*** Mart 1708'de basılır.

**Resim 4:** Rusya'da 1708'de sivil alfabe ile basılan ilk kitap.¹³

Bu alandaki çalışmalar iki yıl daha devam eder ve nihayet son düzenlemeyle yeni alfabenin resmî eğitime dahil edilmesine ilişkin kararname 9 Şubat 1710'da yayımlanır. Bu kararname ile Rusya'da Kilise Slavcasına dayalı alfabe yerine tamamen sivil yazı tipine dayalı bir alfabe kullanılmaya başlanır. Aşağıdaki görselde görüleceği üzere alfabenin ilk baskısında Petro şöyle yazar: "Tarihsel ve bildirim

¹² (çevrimiçi) <http://libinform.ru/read/articles/Reforma-russkogo-yazyka-k-chemu-vedut-izmeneniya/>

¹³ (çevrimiçi) <https://learnrussianineu.com/history-cyrillic-alphabet/>

Adres Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

kitaplarında bu harflerle basım yapılacaktır. Ve koyu yazılmış olanlar [Petro'nun üstünü çizdiği harflerdir] yukarıda adı geçen kitaplarda kullanılmayacaktır.”



Resim 5: Petro'nun kendi el yazısıyla verdiği talimat ve alfabedeki çalışma eskizi. ¹⁴

Alfabe ve dil reformu çerçevesinde gerçekleşen değişiklikler şöyle sıralanabilir:

- Alfabeden “ ω, ω, ξ, ψ ” gibi bazı harfler ise alfabeden çıkarılır ve harflerin sayısı 38'e düşürülür.
- Kiril harfleri Batı modellerinin formlarıyla uyumlu şekilde getirilerek standart yazı tipinin okunabilirliği artırılır.
- Vurgu kuralları, büyük harfler ve noktalama işaretlerinin kullanımına ilişkin kurallar belirlenir.
- Kiril alfabesinde yer almayan “ э, я, й ” harfleri eklenir.
- Farklı vurgu türlerini belirtmek için harflerin üzerine yerleştirilen, (´ ˘ ˘ ˘) gibi Yunancadan alınan üst simge işaretleri ve kelimeler arası boşluklar kaldırılır. ¹⁵

Aşağıda verilen ve aslında aynı anlama sahip olan örnekteki¹⁶ biçimsel farklılık, eski ve yeni yazı tipinin karşılaştırılması bakımından dikkat çekicidir.

- “Всѣ бо лю́діе рода́тса свобо́дни и ра́вни въ досто́инствѣ и зако́нѣ. О́ни сѣтъ ѡ́дарѣни ра́зѡ́момъ и свѣ́дію и до́лжни сѣтъ дѣ́ати въ дѣ́сѣ брата́тства.”
- “Все люди рождаются свободными и равными в своём достоинстве и правах. Они наделены разумом и совестью и должны поступать в отношении друг друга в духе братства.”

Ayrıca alfabedeki değişiklikler Arap rakam sisteminin benimsenmesine kadar genişletilir. Slav rakam sistemi olan, Kirildeki alfabetik rakamlar yerine Arap rakamları getirilir. Petro'nun buradaki asıl amacı Batılı rakam normlarına uyararak, Rusya ile Batı arasındaki ticareti kolaylaştırmak ve uyumu sağlamaktır.¹⁷

¹⁴ (çevrimiçi) <https://sobrazovaka.ru/istoriyareforma-alfavita-petra-kakaya-bukva-ischezla.html>

¹⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. (çevrimiçi) https://www.philol.msu.ru/~rki/alphabet/orph_reforms.html

¹⁶ (çevrimiçi) https://ru.wikipedia.org/wiki/Церковнославянский_язык

¹⁷ Avrupa'nın geneli 16. yüzyılda Arap rakam sistemine geçmiştir.

Adres Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Цифры		Числа			
цифири	арабские	цифири	арабские	цифири	арабские
а	1	і	10	р	100
в	2	к	20	с	200
г	3	л	30	т	300
д	4	м	40	у	400
е	5	н	50	ф	500
с	6	ѣ	60	х	600
з	7	о	70	ψ	700
и	8	п	80	ѡ	800
е	9	ч	90	ц	900

Resim 6: Reform Öncesi Rus Alfabesindeki Rakamlar ve Sayılar¹⁸

Bu geniş çaplı reformun uygulanması ve yaygınlık kazanması için elbette çok sayıda eğitimli uzmana ve kaynağa ihtiyaç duyulur. Bu nedenle Petro, Rusya'daki basılı materyal miktarını artırmak için kağıt fabrikaları kurar. Dahası, yeni alfabe yaygınlaştırmak amacıyla Jan Tessing'e özel baskı hakkı vererek diğer matbaacıların basılı materyallerinin ticaretini yasaklar. Böylece reformdan 1715'e kadar tüm kitaplar Tessing'in Amsterdam'daki matbaalarında basılır. (Cracraft, 2004).

Burada ayrıca belirtmek gerekir ki dil reformu ve baskı tekele, kilisenin basacağı herhangi bir Slavca materyali kapsamıyordu. Tahmin edileceği üzere bu köklü reform, Çarın diğer reformları gibi kilise ve toplumun muhafazakâr kesimi tarafından sıcak karşılanmamıştır. Bu değişikliklerle Rusya'nın hızla laik kültüre yöneleceği açıktı ve sivil alfabenin yaratılması, seküler dilin, kilise dilinden keskin bir şekilde ayrılışına işaret ediyordu.

Diğer yandan gerek harflerin şeklindeki gerekse alfabenin kompozisyonundaki değişiklikler, alfabedeki köklü Grek (Helen) etkisinin Latine doğru geçişiyle aynı zamanda hem kilise hem de toplumdaki Grek kültürünün zayıflaması anlamına geliyordu. (Ortodoks inancın, Slavlara Yunanlardan geçişini ve Kiril alfabesinin Yunan misyonerler Kiril ve Methodius tarafından oluşturulduğunu hatırlayalım). Dildeki bu Yunan forma bağlılık, inanç açısından Doğu Ortodoksluğuna bağlılığın bir ifadesiydi. Dolayısıyla bu değişiklik, önceki dönemin aydınlanmasının karakteristiği olan Helenizme karşı atılmış bir adımdır. Diğer ifadeyle bu reform, kilise kültürünün Grek yanlısı dinî eğilimi ile Petro'nun Latin (Batı) yanlısı yönelimini karşı karşıya getiriyordu. Bu nedenle Büyük Petro'nun Batıya dönük, laik anlayışına o tarihten günümüze dek muhafazakâr Ruslar tarafından şiddetle karşı çıkmıştır. Öyle ki büyük Rus tarihçi ve edebiyatçı Nikolay Karamzin şu ifadeyi kullanmıştır: “Dünya vatandaşı olduk, ama bazı konularda Rus olmayı bıraktık. Suç Petro'nun.” (Karamzin, 1801. s. 17.) Nitekim sözü edilen dönem, Petro ile kilisenin karşılıklı çatışmasına tanık olmuştur. Petro'nun Batılılaşma ve seküler reformlarını gören Rus Kilisesi, dinî kitaplar için Slav rakam sistemi de dahil olmak üzere geleneksel Kiril alfabesinin devam ettirileceğine dair bir kararname çıkarır. Petro ise kiliseden bağımsız materyal yayınlamak ve Rusya genelinde bilginin yayılmasını kontrol etmek için matbaaların tekeli elinde tutmaya çalışır. (Cracraft, 2004). Gerçekten de Petro dil ve alfabe kilisenin hegemonyasından kurtarmakla kalmaz, kiliseyi kısıtlayan başka girişimlerde de bulunur. Dinî metin yazarlarını sınırlayan sansür yasaları çıkarır. Ayrıca keşişlerin kendi hücrelerinde kağıt ve kalem bulundurmasını dâhi yasaklar ve kilisenin

¹⁸ (çevrimiçi) https://ru.wikipedia.org/wiki/Церковнославянский_язык

bastracağı materyallerin, öncelikle (doğrudan Çara bağlı olan) Sinod'un onayını almasını zorunlu kılar. Bu adımlarla Petro, kiliseyi devlete bağlı bir kurum haline getirir. Çarın kararlılığı sayesinde yeni dil ve yazım kuralları ülke genelinde yaygınlaşır.

Dil reformu çerçevesinde özellikle vurgulanması gereken bir başka husus, bu dönemde gerçekleştirilen **çeviri faaliyetleridir**. Rus dilini zenginleştirmek ve çeviri faaliyetlerini hızlandırmak amacıyla Rusça sözlüğe yeni kelimeler eklemek için yenilik programı başlatılır. Çar özellikle Batı tekniğine yönelik yabancı kaynakların Rusçaya çevrilmesi için yoğun girişimlerde bulunur. Böylece Petro döneminde kısa sürede ciddi bir çeviri atılımı gerçekleşir.

Dil ve alfabe reformu şüphesiz edebiyat alanını da doğrudan etkilemiştir. Çarın öncülüğünü yaptığı bu reformu, çok geçmeden 18. yüzyılın büyük Rus bilim insanı ve edebiyatçı Mihail Lomonosov (1711-1765) tarafından bir sonraki adıma taşınmıştır. 1755 yılında *Rusça Dilbilgisi* (Российская грамматика) adını taşıyan Rus dilinin gerçek anlamdaki ilk dilbilgisi kaynağını kaleme alır. Lomonosov bu dikkat çekici eseriyle Rusçanın teknik temellerini atar ve Rus dilini yabancı kelimelerden arındırmaya çalışır. Ayrıca Lomonosov'un Rus diline armağanı olan bu büyük eserin yanı sıra *Rus Dilindeki Kilise Kitaplarının Yararlılığı Üzerine Önsöz* (Предисловии о пользе книг церковных в российском языке) çalışmasında, dilin 3 farklı yapıya bölünmesini önererek **Üç Stil Teorisi** (Теория Трех Штилей) ortaya koyar:

- Yüksek stil (şiir, kaside, oratoryo)
- Orta stil (tiyatro oyunları, hicivler)
- Düşük stil (komedi, mektuplar)

Lomonosov dil çalışmalarının özünde Rusçanın özgünlüğünü ortaya koyar ve aslında Rusçanın diğer dillerden aşağı olmadığını, bilâkis üstün olduğunu kanıtlamaya çalışır. Özgün dil çalışmalarıyla Lomonosov Rus dilbiliminin temelini atmış ve Rus diline katkılarından dolayı Rus dilbiliminin kurucusu (основоположник русской лингвистики) olarak anılmıştır. Eleştirmen Belinski, Rus edebiyatının Lomonosov'la başladığını, Rusçanın babası ve öğretmeni (отцом и пестуном) olduğunu belirterek, onun Rus edebiyatının Büyük Petro'su olduğunu söylemiştir.¹⁹

18. yüzyılın sonlarında ise Rus edebiyatını ve dilini, Lomonosov ve diğerlerinin getirdiği noktadan ileriye taşıyacak olan kişi Rus dilinin seçkin bir reformcusu olan Nikolay Karamzin (1766-1822) olmuştur. Karamzin tarih, gazetecilik, edebiyat, eleştiri gibi birçok alanda öncü bir yaratıcı olmuştur. Karamzin'in çalışmalarının en önemli yönü, günlük dil ile yazılı (edebi) dili birbirine yaklaştırmasıdır. Bu kapsamda edebiyatta Karamzin öncülüğünde dilde sadeleşmeye gidilir. Rusça, eski Slavcanın ağıdalı dilinden arındırılır; uzun, karmaşık tümcelerin yerini daha sade bir sözdizimi alır. Lomonosov'un aksine Karamzin kısa, kolayca anlaşılabilen tümceler yazma taraftarıdır.

Karamzin'in Rusçaya bir başka katkısı ise Rus dilinin kelime dağarcığını yeni sözcüklerle çeşitlendirmesidir. O dönemde edebi dil için kelime bazında yeniliğe ihtiyaç duyulmaktaydı. İşte bu noktada Karamzin Fransızcadan alınan birçok kelimeyi Rus diline kazandırarak Rus edebi dilini zenginleştirmeyi başarmıştır. Nitekim günümüz modern Rusçasında Karamzin'in günlük kullanıma kazandırdığı birçok kelime kullanılmaktadır. Örneğin: промышленность = endüstri, развитие = gelişme, утонченность = incelik, сосредоточить = odaklanma, человечность = insanlık,

¹⁹ Gukovskiy, G. *Russkaya literatura XVIII veka Mihail Vasilyevič Lomonosov*. Erişim Adresi: <http://trediakovskiy.lit-info.ru/trediakovskiy/kritika-o-trediakovskom/gukovskij-russkaya-literatura/mihail-vasilevich-lomonosov.htm>

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

общеполезный = genel olarak yararlı, влияние = etki, влюбленность = aşk, потребность = ihtiyaç²⁰ kelimeleri Karamzin'in Rusçaya kazandırdığı kelimelerdir.

Karamzin yabancı dillerdeki kelimeleri Rusça dilbilgisinin gereklerine uyarlayarak büyük bir reform daha gerçekleştirir. Bunların birkaç örneği şunlardır²¹;

- Serious'tan серьёзный (seryozny- ciddi),
- Moral'dan моральный (moralny- ahlaki)
- Aesthetic'ten эстетический (estetičeskiy- estetik)
- Auditorium'dan аудитория (auditoriya- izleyici)
- Harmony'den гармония (garmoniya- uyum)
- Enthusiasm'den энтузиазм (entuziazm- coşku) ...

Karamzin'in Rus diline bir başka katkısı ise alfabe modern Rus alfabesinin en genç harfi olan - Ё – (yo) harfini dahil etmesidir. Bu harf 1797'de Karamzin tarafından yazılan *Aonids* adlı almanakta (*Аониды*) geçen “gözyaşı” anlamına gelen “Слѣза” (slyzoza) kelimesiyle tanıtılmıştır. Bundan önce Rusçada Ё harfi yerine - io- digraphı kullanılmaktaydı.²²

19. yüzyılın ilk on yılında Karamzin'in bu yenilikleri coşkuyla karşılanırsa da çağdaşlarının bazıları, kendisinin bazı görüşlerine karşı çıkar. Muhaliflerin başında dönemin tanınmış bürokratlarından olan Aleksandr Şişkov vardır. Aslında bir filolog olmayan Şişkov, Karamzin'e edebi kaygıdan ziyade ulusalcı bir yaklaşımla karşı çıkar, onu Rusçayı bozmakla suçlar. Şişkov'a göre yabancı kelimeler dili zenginleştirmez, aksine bozar. Bu nedenle Şişkov dildeki yabancı kelimelerin Slavca karşılıklarıyla değiştirilmesini önerir. Verdiği örnekler arasında şunlar da bulunur:

Актёр (aktyor) yerine лицедей (aktör),

героизм (geroizm) yerine доблестные (kahramanlık),

Аудитория (auditoriya) yerine слушание (sınıf, izleyici) gibi Slavca kökenli kelimeler.²³

Böylece dilde yenilik konusunda iki karşıt grup meydana gelir. Karamzin'in destekçileri “Arzamas” adlı edebiyat topluluğunda birleşir. Buna, Jukovski, Puşkin ve Batyuşkov gibi edebiyatçılar dahil olur. Muhafazakar grubun destekçileri ise “Rusça Kelimeyi Sevenler Topluluğu” çatısı altında birleşir.²⁴ Bu anlaşmazlık genel olarak Karamzin ve grubunun zaferiyle sonuçlanır. Nitekim günümüzde modern Rusça'da Slavca kökenli kelimelerin aksine genellikle Batı dillerinden alınan kelimelerin Rusçaya uyarlandığı formları kullanılmaktadır. Bu iki karşıt görüşe rağmen, genel olarak tüm çalışmalara bakıldığında Petro ve Lomonosov'un ardından yaklaşık 50-60 yıl gibi kısa sürede Rusçanın hem sadeleştirilip hem zenginleştirilmesini sağlayan çalışmaların vardığı nokta bile Rusçanın 18. yüzyıldaki evrimini kanıtlayan bir göstergedir. Nitekim 18. yüzyılda gerçekleşen dil ve edebiyattaki tüm bu reformlar Rus edebiyatına 19. yüzyıl için sağlam bir altyapı oluşturmuştur. Bu sayede Aleksandr Puşkin devraldığı bayrağı daha ileri taşıyacak ve kısa sürede modern Rus dilini ve edebiyatını kuracaktır (Основатель русского языка). Puşkin ilk şüirlerinden itibaren edebi dille halk dilini sentezleyen ulusal bir edebiyat dili yaratmayı başarır.

²⁰ Örnekler (çevrimiçi) <http://www.oboznik.ru/?p=51407> adresinden alınmıştır.

²¹ Örnekler (çevrimiçi) <http://www.oboznik.ru/?p=51407> adresinden alınmıştır.

²² (çevrimiçi) <http://www.oboznik.ru/?p=51407>

²³ Örnekler (çevrimiçi) <http://www.oboznik.ru/?p=51407> adresinden alınmıştır.

²⁴ (çevrimiçi) <http://www.oboznik.ru/?p=51407>

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Buraya kadarki açıklamalarda görölmektedir ki, Petro'nun girişimiyle başlayan 18. yüzyıldaki Rus ortografi reformunun Rus dil ve yazı tarihinde büyük ve devrimci bir yeri vardır. Ortografi devriminin ulusal bir ortak dil (lingua franca) yaratılması için son derece önemli bir önkoşul olduğu bilinmektedir. 18. yüzyıl Rusya'sında özellikle gelişen matbaa atılımıyla, sonraki yüzyılda geleneksel Kiril alfabesiyle yaklaşık 1.500 ve yeni sivil yazı tipiyle yaklaşık 10.000 kitap/kitapçık basılmıştır. (Cracraft, 2009). Petro'nun dil reformu Rus dilinin iki yüzyıl sonra Bolşevik devriminde gerçekeşecek olan dil reformu için de emsal teşkil edecektir.

Sonuç

Rus dil ve yazın tarihine genel olarak bakılacak olursa, Rusların 10. yüzyılda Ortodoks Hristiyanlığına geçmeleriyle birlikte Kiril ve Methodius kardeşlerin öncülüğünde kurulan alfabenin Rus yazın tarihi için bir milat olduğu anlaşılmaktadır. İlk etapta alfabenin daha çok dinî metinlerin yazılıp yayılması amacıyla, yani kiliseye hizmet etmesi amacıyla yaratılsa da, ilerleyen süreçte seküler amaca da hizmet ettiği görölmür. Ancak Kilise Slavcasının gerek standart bir dilbilgisi sistemi olmaması gerekse harflerin süslü ve zor yazılıyor olması, matbaa basımında ve halkın eğitiminde büyük bir engel oluşurmaktaydı. İlaveten, Rusya'nın Batı ile etkileşiminin artması için basım ve matbaada değişikliğe ihtiyacı olması ayrı bir motivasyon kaynağı olmuştur. Açıklanan nedenlerle, 18. yüzyıl başında ortografi düzenlemesi zorunluluk arz etmiştir. Bu bağlamda, Büyük Petro'nun çeşitli reformlarından biri olarak dil reformu da kararlılıkla gerçekeşmiştir. Petro'nun başlattığı devrim, Lomonosov ve Karamzin gibi birçok edebiyatçı, dilbilimci ve teknisyenle devam ettirilmiştir. Sonuç olarak 18. yüzyıldaki dil reformu ve sivil alfabenin geliştirilmesi, Rusya'da okur yazarlığın artmasını, kitap yayıncılığının gelişmesini teşvik etmiş, ülkenin ticaretine katkıda bulunmuş ve Rusya'nın Avrupa ile bilimsel ve sosyo-kültürel alanlardaki rekabetinde büyük avantajlar sağlamıştır.

Kaynakça

- Cracraft, J. (2004). *The Petrine Revolution in Russian Culture*. Cambridge, Mass: The Belknap Press of Harvard University Press.
- Jivov, V. (2009). *Language and Culture in Eighteenth-Century Russia*. Translated by Marcus C. Levitt. Studies In Russian and Slavic Literatures, Cultures and History. Boston: Academic Studies Press.
- Karamzin, M. (1801). *İstoričeskoe pohvalnoe slovo Ekaterine II*.
- Riasanovsky, N. V. ve Steinberg, M. D. (2014) *Rusya Tarihi Başlangıçtan Günümüze Kadar*, Çev. Figen Dereli, İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- Segura, S. C. (2020). *Orthographic Reform and Language Planning in Russian History*, Texas.
- Sudakov, G.V. (2020). *Kak naçinalas yazıkovaya reforma Petra I*. Uçenıye zapiski Petrozavodskogo gosudarstvennogo universiteta.
- Vinogradov, V.V. (2007). *Yazık i stil Russkih pisateley: ot Karamzina do Gogolya*. – M.

İnternet Kaynakları:

- Bolşaya sovetkaya slovar: Kirillitsa. Erişim Adresi: <https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/061/379.htm> [Erişim Tarihi: 15.11.2023].
- Bolşaya sovetkaya slovar: Russkiy alfavit. Erişim Adresi: <https://www.booksite.ru/fulltext/1/001/008/098/239.htm> [Erişim Tarihi: 15.11.2023].
- Klyuçevski, V.O. *Petr velikiy credi svoih sotrudnikov, soçineniya v vosmi tomah, tom VIII*. Eriřim Adresi: http://az.lib.ru/k/ključewskij_w_o/text_0310.shtml f [Eriřim Tarihi: 05.01.2023].
- Klyuçevski, V.O. *Zapadnoe vliyanie v Rossii posle Petra*, Eriřim Adresi: http://az.lib.ru/k/ključewskij_w_o/text_1891_zaoadnoe_vlianie.shtml. [Eriřim Tarihi: 01.05.2023].

Adres | Address

RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi

RumeliDE Journal of Language and Literature Studies

e-posta: editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124

e-mail: editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124

Sowards, J. K. (1991) *Makers of Western Tradition, Peter The Great And Westernization Of Russia*, New York: St. Martin's, Erişim Adresi: http://isites.harvard.edu/fs/docs/icb.topic782699.files/13_Oct_peter.pdf. [Erişim Tarihi: 14.06.2023].

О том, как проходила реформа русского алфавита. Erişim Adresi: <https://vestniknews.ru/novosti/5122-o-tom-kak-prokhodila-reforma-russkogo-alfavita.html> [Erişim Tarihi: 11.06.2023].

Русский алфавит. Erişim Adresi: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Русский_алфавит#:~:text=Ферт%20\(Ф\)%20и%20фита%20\(о_мена%20реформой%201917-1918%20годов](https://ru.wikipedia.org/wiki/Русский_алфавит#:~:text=Ферт%20(Ф)%20и%20фита%20(о_мена%20реформой%201917-1918%20годов) [Erişim Tarihi: 15.08.2023].

Gukovskiy, G. *Russkaya literatura XVIII veka Mihail Vasilyeviç Lomonosov*. Erişim Adresi: <http://trediakovskiy.lit-info.ru/trediakovskiy/kritika-o-trediakovskom/gukovskij-russkaya-literatura/mihail-vasilevich-lomonosov.htm> Erişim Adresi: 05.06.2023

Erişim Adresi: <https://brazovaka.ru/istoriyareforma-alfavita-petra-kakaya-bukva-ischezla.html> [Erişim Tarihi: 07.06.2023].

Erişim Adresi: <https://learnrussianineu.com/history-cyrillic-alphabet/> [Erişim Tarihi: 07.06.2023].

Adres | Address*RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi***e-posta:** editor@rumelide.com
tel: +90 505 7958124*RumeliDE Journal of Language and Literature Studies***e-mail:** editor@rumelide.com,
phone: +90 505 7958124